

foretrukne model, da Danmark skulle finde et sikkerhedspolitisk ståsted i 1948-49. Siden hen engagerede Socialdemokratiet sig ihærdigt i etableringen af en nordisk toldunion. I artiklernes tolkning af det danske Socialdemokratis nordiske præference fremhæves de indenrigspolitiske motiver. I både Norge, Sverige og Danmark sad socialdemokraterne på regeringsmagten. Ved at orientere sig mod Norden frem for det kontinentale Europa håbede de nordiske socialdemokrater på at kunne realisere den nordiske (socialdemokratiske) samfundsmodel. Dette havde især betydning for det danske Socialdemokrati, der enten i mindretals- eller koalitionsregering med Det radikale Venstre stod politisk svagere end sine nordiske søsterpartier. Derfor var det ønskeligt, at et (socialdemokratisk) nordisk samarbejde kunne fungere som katalysator for socialdemokratisk politik i Danmark.

På denne baggrund er det interessant, at Danmark i 1950'erne ikke var afvisende over for det overstatslige Europæiske Kul- og Stålfællesskab (ECSC). Danmarks stilling til ECSC-samarbejdet var afventende. Man ville ikke tage nogen endelig beslutning, men derimod holde alle optioner åbne. Forklaringen på, at det nordisk orienterede Danmark udviste interesse for et overstatsligt europæisk samarbejde, skal givet søges i det danske markedsdilemma, der teoretisk skitseres i introduktionen til fremstillingen. Dilemmaet bestod, med begreber hentet fra den sikkerhedspolitiske forskning, mellem »abandonment« (risikoen for at blive ladt i stikken eller kørt ud på et sidespor) eller »entrapment« (risikoen for at miste uafhængighed). Problematikken skal ses i relation til det forhold, at landbrugsprodukter i 1950'erne fortsat var Danmarks vigtigste eksportvare, og at de vigtigste aftagere for disse varer, Vesttyskland og Storbritannien, befandt sig i hver sin eu-

ropæiske markedsblok (EF og EFTA). Mod at afgive suveræniteten til det overstatslige samarbejde kunne Danmark få adgang til det kontinentale europæiske marked. Interessen for ECSC-samarbejdet bundede givet i muligheden for fortsat at kunne afsætte landbrugsvarer til det vesttyske marked, hvis betydning var tiltagende. Det danske markedsdilemma blev først løst, da Danmark og Storbritannien i 1973 kom med i EF, og Danmarks landbrugseksport således ikke længere var splittet mellem de to europæiske markedsblokke.

Både artikelgruppen om den europæiske integrations udvikling og om den danske stilling til denne efterlader generelt det indtryk, at det især var nationalstaternes egeninteresse, der var drivkraft (og bremseklods) for det europæiske samarbejde. I T. Rhenisch's artikel om det politiske og økonomiske grundlag for Romtraktaten er der argumenteret eksplicit for nationalstaternes egeninteresse som drivkraft bag integrationen. Denne tolkning modgås indirekte af J. Pinder, der argumenterer for de føderalistiske bevægelers bærende indflydelse. Det kunne have været interessant, hvis de to forfattere var gået i dialog med hinanden i en integrationsteoretisk debat, eller hvis fremstillingen som sådan var blevet inspireret af sine forfatters modstående tolkninger og generelt havde vægтет den integrations-teoretiske tilgang og debat mere. Herved kunne bogen, ud over sin empiriske styrke, have fået en yderligere værdi som brobygger mellem den empiriske historieforskning og den teoretiske politologi.

Kristine K.N. Midtgaard

Søren Hein Rasmussen: *Sære Alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark.* (Odense Universitetsforlag, 1997). 367 s.

Bogen, der er en let revideret udgave af Søren Hein Rasmussens ph.d.-afhandling, udfylder et vigtigt tomrum i litteraturen om græsrodsbevægelser og er spændende læsning for både historikere, sociologer, politologer m.fl. Bogen omhandler nogle af »de store folkebevægelsers« historie fra 1950 til 1990, især fredsbevægelserne, Vietnambevægelsen, bevægelsen mod EU og bevægelsen mod atomkraft. Bogen giver en bred og detaljeret fremstilling af disse bevægelsers historie og går veloplagt imod den konventionelle visdom på så mange områder som muligt. Herunder også dele af den politologiske forskning, hvilket forlener fremstillingen med et mere teoretisk sigte.

Til den konventionelle visdom hører, at græsrodsbevægelserne opstod i 1960'erne, først og fremmest markeret ved Atommarcherne fra og med 1960. Men dette billede udfordres af Søren Hein Rasmussen, som beskriver fredsbevægelsens lange forhistorie i 1950'erne. Men den gik i glemmebogen, måske fordi fredsbevægelsen sidst i 1950'erne hensygnede på grund af krisen og partisplittelsen i DKP. Som så ofte, når historikere piller i detaljen (internationaliseringen er et højaktuelt eksempel), viser det sig, at de stereotype billeder af fortiden krakelerer, og at kontinuiteten er betydelig: »hvad angår de politiske temaer og krav lå den [Kampagnen mod Atomvåben] imidlertid helt i forlængelse af halvtredsernes fredsbevægelse, ligesom mange af virkemidlerne faktisk var de samme...« (s. 51). Og selv om ledelsen af kampagnen som noget afgørende nyt var rensset for kommunister, blev den i pressen mødt med samme beskyldninger for kommunisme som tidligere.

Men *var* der så slet ikke noget nyt, spørger Søren Hein Rasmussen og finder alligevel visse nye træk: En uformel, ikke-valgt og reelt selvsupplerende

ledelse (som Søren Hein Rasmussen ikke ser som noget demokratisk fremskridt i forhold til foreningerne), og »et større spillerum for politisk deltagelse«. Hertil mobiliserende ydre former: jazzmusik og utraditionel, »afslappet« påklædning med fløjlsbukser og anorak (s. 52). Dermed antydes også, at det nye, der skal forklares, er skiftet i organisationsformer væk fra foreningsformen og i handleformer over mod det spektakulære og mobiliserende – hvor der for mange af deltagerne »har været tale om næsten religiøse oplevelser af fællesskab og mening med livet« (s. 54).

Søren Hein Rasmussen flirter her med en »ekspressiv« forklaring, men gør til gengæld ikke så meget ud af de nye massemedier og dermed den større betydning af spektakulære begivenheder som hjælpemiddel til at sprede sit budskab – en mulighed, som han også synes at savne i forklaringen på, hvorfor den radikale del af Vietnambevægelsen stod så stærkt (s. 61). Underbetoningen af medierne hænger måske sammen med, at der foretages et tidligt fravalg af netop de elektroniske medier som kilde: »... TV og radioomtale [bruges] dog kun for så vidt som der refereres til den i andre artikler ...« (s. 11). Netop når undersøgelsesobjektet er græsrodsbevægelser, er dette fravalg betænkeligt og burde kræve metodiske overvejelser. Eksemplerne er mange: Når det s. 133 siges om Organisationen til Oplysning om Atomkraft, at »oprettelsen af endnu en lille forening tilsyneladende ikke [betød] det store« i starten, fordi der kun mødte 200 personer frem, så beror det nok på en undervurdering af medierne, ligesom Folkebevægelsen mod EF aflives lidt vel hurtigt. Selv med en organisation i ruiner kan bevægelsen mobilisere i kraft af medierne ved f.eks. EU-parlamentsvalg.

Kapitel 3 og 5 giver solide og udmærkede fremstillinger af bevægelser

og personer henholdsvis i EU-modstanden og i 1980'ernes fredsbevægelse. Mest fyldt med overraskelser er dog kapitel 4 om atomkraftmodstandens historie, herunder betydningen af den lille organisation Kristeligt Fredsforbund/Forsøningsforbundet. Om denne fortælles bl.a. den anekdote, at foreningen efter kampagnen mod Vietnamkrigen søgte nye udfordringer og ved et møde kastede sig over atomkraften: En sag skulle findes, »der kunne tjene som instrument for bevidstgørelse om og kamp mod et uretfærdigt, krigsfremkaldende samfund. At sagen blev atomkraft, var underordnet... Kunne Forsøningsforbundets ny sekretær Siegfried Christiansen ... mere overbevisende have argumenteret for EDB-teknologiens uhyrligheder, ville Organisationen til Oplysning om EDB måske være opstået i stedet«. Så vidt historien bag den mest succesrige danske græsrodsbevægelse nogen sinde – og anekdoten er slet ikke uplausibel.

Citatet, der også illustrerer, at bogen bestemt ikke er kedelig at læse (den går måske enkelte gange *lidt* for langt i sarkasme), er hentet fra det afsluttende kapitel 6, hvor Søren Hein Rasmussen sammenfatter og udbygger sine resultater, til dels i polemik mod den politologiske græsrodsforskning. Nu er konstruktionen af »den politologiske græsrodsforskning« næppe stort mere retvisende end visse politologers konstruktion af fortiden. Dels mangler det meste af den forskning, der baserer sig på data fra 1980'erne og 1990'erne, dels – og nok så væsentligt – dækkes kun én gren af de politologiske teorier, nemlig de *sociologiske* teorier, der søger forklaringer i samfundsforandringer (s. 259). Den anden hovedtradition søger *politiske* forklaringer på »græsrodderne« – f.eks. at græsrodsaktivitet giver de politiske tabere en supplerende mulighed, især i sager, hvor deres appel rækker

brede – forklaringer, der ligger ganske tæt på Søren Hein Rasmussens egne.

Men det gør nu ikke analysen mindre interessant. Det gælder også bl.a. analyserne af bevægelsernes lobby-virksomhed (som man godt kunne have ønsket sig endnu mere af). Og det gælder konklusionen om, at bevægelserne ikke har sigtet mod at skabe fundamentale samfundsændringer – de har tværtimod været »dannet med henblik på at *hindre* fundamentale ændringer«. Det gælder den meget overbevisende påpegning af »baglandets« rolle – eksistensen af en gruppe af (1) initiativtagere og garanter og (2) en gruppe af trofaste aktivister, når det gælder om at mobilisere (3) gruppen af sympatisører. Et af de vigtigste gennemgående træk i afhandlingen er betoningen af dels en række mindre foreninger og netværk af enkeltpersoner, der går igen, dels af DKP og fagbevægelsens rolle som bagland for hovedparten af de her nævnte grupper. Det er i øvrigt en anden vigtig tese, at græsrodderne *ikke* var et instrument for DKP (s. 281). Derimod var DKP i stand til at stille med en organisatorisk ryggrad for bevægelserne. Selv om nogle, herunder Organisationen til Oplysning om Atomkraft og atommarcherne kunne klare sig uden, så er det tankevækkende, at studieobjektet – »de store folkebevægelser« – nærmest forsvandt, da DKP opløstes sammen med afslutningen på Den kolde Krig.

Søren Hein Rasmussen har skrevet et stort og spændende værk, der vil være blandt standardreferencerne for historikere, sociologer og politologer en rum tid fremover. Et lille hjertesuk er, at bogen ikke er forsynet med et indeks eller blot en detaljeret indholdsfortegnelse, der kunne gøre den hurtigere at finde rundt i. Man er nødt til at læse fra A til Z. De mange godbidder på bogens sidste sider er måske ment som et incitament til at holde ud, men navnlig polito-

logers forhåndsappetit kunne have været skærpet, hvis der i indledningskapitlet var skrevet lidt mere om de problemstillinger, som afhandlingen ville søge at besvare.

Jørgen Goul Andersen

Drude Dahlerup: *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985*. I-II. (Gyldendal, 1998). 655 + 500 s., 595 kr.

Bogen er en bredt anlagt undersøgelse af et af de mest spændende fænomener fra vor nyeste Danmarkshistorie. Den går endog videre end titlen antyder, idet rødstrømperne også søges placeret som et led i den danske kvindebevægelses meget længere historie såvel som et udtryk for en ny politisk og social udtryksform, »de ny sociale bevægelser«, ligesom dens betydning for samfundslivet i halvfemserne søges afdækket. Udgangspunktet er de politologiske og sociologiske metoder og teorier, men der leveres også historiske gennemgange og idehistoriske analyser. Til alt dette er ikke blot den eksisterende sparsomme litteratur om rødstrømperne og den lidt fyldigere om deres udenlandske søsterinitiativer benyttet, men tillige et større kildemateriale i form af mødereferater, private optegnelser, korrespondance, pjecer, sanghefter, indlæg i dagspressen mv. Oveni har forfatteren selv gennemført en spørgeskemaundersøgelse, »Rødstrømpeenqueten«, med deltagelse af knap 1300 tidligere rødstrømper, der her har besvaret spørgsmål om deres da- og nuværende kvindepolitiske gøren og laden. Det giver tilsammen meget godt stof for den, der vil arbejde med kvindebevægelsens historie specielt og græsrodsbevægelser generelt.

Så langt så godt. Men der er mange og tunge indvendinger. Her skal kun nogle generelle anker fremføres.

For det første er bogen alt for lang. Sidetallet kunne halveres og pointerne træde tydeligere frem ved en indsats mod den sproglige tomgang, de uhyrligt mange gentagelser, samt uvanen med at indlede hvert kapitel og hvert underafsnit med at fortælle, hvad der nu skal fortælles, og afslutte samme med at fortælle, hvad der blev fortalt. Udryddelse af længere, sagen uvedkommende afsnit er ligeledes tiltrængt. F.eks. skal vi i bd. 2, s. 54-65 detaljeret delagtiggøres i psykiateren Thorkild Vanggaards notorisk tåbelige tanker i 1975 om kvinder, selv om det principielle i denne sag kunne være klaret på få linjer: Vanggaard troede som så mange andre på at stort set alle forskelle i kønnenes adfærd var biologisk betingede, mens rødstrømperne mente, at forskellene skyldtes samfundet. Kort sagt kunne forfatteren med større disciplin have leveret en bedre bog med samme indhold på højst 400 sider. Men det alene havde ikke reddet den.

De historiske udredninger er ofte overfladiske og upræcise. Desuden afsløres heri manglende kildekritisk sans. Et udtryk herfor er tendensen til at bedømme et givent forløb eller en given situation gennem udvalgte rødstrømperes senere udtalelser. Blandt mange andre steder sker det i bd. 1, s. 163, hvor der gennem en aktiv rødstrømperes udtalelser i 1974 og en forhenværende rødstrømperes ditto i et interview fra 1992 fældes dom over de mandsdominerede studentermiljøer i tiden umiddelbart før rødstrømpebevægelsens opkomst. Forfatteren kunne nemt have fundet eksempler på mandsdominans i selvhøjtidelige venstrefløjskredse fra tressernes slutning, f.eks. i Flemming Andersens *Bogen om storfamilierne* fra 1970. Derved havde hun befriet sig for indvendingen om, at de to kvinder, hun benytter, blot er udtryk for en partisk kvindebevidsthed hjemmehørende i en anden tid.